

НАУКОВИЙ НАПРЯМ. РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ ШКОЛИ Г. І. ВОЛИНКИ

(Із інтерв'ю доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України В. С. Крисаченка з Г. І. Волинкою. Записував ст. бакалавр, від - ставний заслужений боцман Королівського підводного флоту Швейцарії В.В.Сштраузе. Нотував місцевою мовою, використовуючи курячу каліграфію. Тому в матеріалі так багато незрозумілого. Радимо використовувати герменевтику у помірних дозах)

– Григорію Івановичу, чисельні зовнішні відгуки і схвальні оцінки зробленого Вами і колегами, у тому числі і моя особиста, дають всі підстави серйозно говорити про наукову школу професора Г. І. Волинки. Ви виростили з півтора

десятка кандидатів, п'ятох докторів наук, опікувались становленням докторства і професорства багатьох нині відомих науковців, зокрема А. Швецової, В. Корнієнка, Н. Мозгової, Т. Андрущенко, Ф. Кирилюка, Ю. Федіва, І. Немчинова, М. Зайцева, Н. Шуст та інших. Ваші монографії, посібники і підручники, підготовлені разом з однокумцями, схваленні і науковою громадськістю, і студентством. Скажіть, будь ласка, а як Ви сам, зсередини оцінюєте свою наукову спільноту, з якою так плідно працюєте?

– Скажу чесно, донедавна я не задумувався про якусь особливу і нституалізацію своєї дослідницької групи. Першим про неї як про наукову школу Григорія Волинки публічно сказав мій шановний ректор академік В. П. Андрущенко (див. Звіт про роботу НПУ ім. М. П. Драгоманова за 2002–2003 навч. рік. – С. 783-род."Наукова робота"). Я щиро вдячний йому за це. Добре розумію, що з галузі гуманітарних наук, а особливо в освітянській сфері, твердження про існування якоїсь наукової школи, просто приречене на проблематичність. До речі, це певною мірою стосується і природничих наук, особливо на допарадигмальних стадіях їх еволюції, коли має місце конкуренція наукових співтовариств, методологічних підходів, ідей, інтерпретацій фактів. Лише з формуванням загальноприйнятої дисциплінарної матриці (парадигми) наука стає "нормальною", а спільнота, яка висунула загальноприйнятну парадигму, – науковою школою. За радянських часів в гуманітарних науках була одна школа. Відомо, на чому базувалась загальноприйнятність її парадигми. Зараз часи змінились. Тому на статус школи може претендувати будь яка спільнота.

Але, зрозуміло, такі претензії мають бути обгрунтованими, а їх ґрунт – забезпечувати належну міру визнання спільноти з боку наукової громадськості. Найбільш ґрунтовні чинники конституювання наукової школи в гуманітарній галузі спробую хоча б побіжно перерахувати. По-перше, це – визнаний науковий статус фундатора школи, його докторство і повне професорство, наявність солідних публікацій у провідних державних і недержавних видавництвах, почесні державні і академічні відзнаки, нагороди громадських дослідницьких спільнот,

обрання до академій, підготовка докторів і кандидатів наук, головування у спеціалізованих вчених радах, керівництво періодичними фаховими науковими виданнями, членство у редколегіях тощо.

По-друге, спільна наукова і навчально-методична робота докторів і кандидатів наук, підготовлених фундатором, їх входження до спеціалізованої вченої ради при науковій школі з метою відтворення кадрового потенціалу, видання школою фахового наукового часопису, спільних публікацій, наявність аспірантури і докторантури. По-третє, характерні для школи тематичні спрямування наукової роботи її членів, що мають певні позитивні особливості у порівнянні із спрямуваннями інших спільнот.

По-четверте, особливості інструментарію і методологічних підходів.

По-п'яте, оригінальність і новизна досягнутих результатів наукової роботи, їх визнання і цитування в Україні і за рубежом.

Основою школи стала кафедра філософії, керівництво якою я успадкував від доктора філософських наук, професора Павелка О. П. у 1989 році. Школу склали талановиті, добре освічені і продуктивні науковці. До нас час від часу приєднувались фахівці інших навчальних і наукових закладів. Їх прізвища – серед моїх співавторів (див. список вибраних публікацій). Склад школи – принципово плинний, хоча в ній є константне ядро. Чого немає в школі – це домінування очікувано пануючої відносини “вчитель–учень”. Я не вважаю себе вчителем, бо вчусь у своїх талановитих колег набагато ефективніше, ніж вони думають. Я вдячний їм, що вони не перестають бути щиро цікавими для мене. Значить, працюють, постійно долаючи власну обмеженість. Це зобов'язує. І ще одне. Не можна адмініструванням і силовими засобами залучити когось до плідної наукової роботи. Тих викладачів, до кого такі засоби вимушено застосовуються, треба просто рекомендувати на інші, не викладацькі посади. Нагадаю, що грецьке слово “схольє” (σχολή), від якого походить назва всіх шкіл, означає дозвілля, свободу від прагматики, рос. “досуг”. Буття наукової школи – це вільна і взаєморадісна співпраця однодумців, які хоча б на короткий час об'єднались для розв'язання якоїсь значимої всім проблеми.

Тож і моя школа базується на спільній або дотичній проблематиці, на всіма прийнятих підходах до проблем. Тому свою наукову школу я би назвав науковим співтовариством, до якого маю честь входити.

Розроблювана нами проблематика охоплює питання освітніх засад походження філософії, історичної еволюції філософських вчень у світі і в Україні, методології наукового пізнання, гносеології і логіки, культурології та історії освіти. Парадигма сповідуваних нами дослідницьких підходів характеризується пильною увагою до першоджерел, архівних документів, емпіричних матеріалів, логіко-методологічних засобів розв'язання поставлених питань. Продукція нашого співтовариства принципово орієнтується на доступність і зрозумілість. Адже пишемо ми не лише для вузьких фахівців, але і для студентів. Отут наша наукова спільнота справді є школою, оскільки всі ми – викладачі.

ПАРА ФРАЗ ПРО ДОСЯГНЕННЯ

(Із інтерв'ю проф. В. С. Крисаченка з Г. І. Волинкою).

– Григорію Івановичу, а чи не могли б Ви у зв'язку зі сказаним вище назвати три – чотири незаперечні концептуальні здобутки наукового співтовариства професора Г. І. Волинки?

Спробую, але боюсь, шановний Валентине Семеновичу, не всім вони видадуться незаперечними. Бо в філософії, як Ви знаєте, усі сперечаються з усіма. І це природно. Принаймні, коли сперечаються по суті. Першим я би назвав суттєве уточнення концепції походження філософії та розширення уявлень про таємничу природу філософського дискурсу, здійснене мною в одній із недавно опублікованих робіт. Як відомо, довгий час вважалося, що поява філософствування і філософії обумовлюється трансформацією міфу під впливом соціальних та пізнавальних факторів. Я звернув увагу ще на один фактор – освітній. Він виникає в цивілізаційні часи на ґрунті релігії з її жорсткою увагою до гранично точного транслювання новим поколінням букви і духу релігійних текстів. Перші школи були релігійними (школи шумерських писців, індійські школи муні тощо). Жорстко-аскетична організація освіти в таких школах породжувала феномен протестного простору в духовному світі індивіда. Я довів, що саме цей феномен спричинив найголовніші засади зародження філософського дискурсу, а саме, рефлексію, герменевтичну здатність, розуміння і готовність до компаративного аналізу. Думаю, феномен протестного простору особистості, що індукується і сьогодношньою освітою, не буде обійдений нашими філософами освіти, культурологами, педагогами, оскільки робить зрозумілими безліч обставин входження індивіда в культуру. Другою концептуальною знахідкою, детально проаналізованою у книзі “Філософія Стародавності і Середньовіччя в освітньому контексті”, стала парадоксальна перенадмірність інформаційної змістовності міфу. Міфи первісних народів – бездонні акумулятори досвіду. Оскільки не існувало сторонніх носіїв цієї інформації, вона мала повністю і без втрат передаватись в індивідуальні духовні світи представників кожного нового покоління. Я прослідкував трансформацію засобів такої передачі і дійшов висновку, що їх рудименти досить добре працювали в навчальних закладах Платона (Академія), Аристотеля (Лікей), в середньовічних монастирських школах і навіть в університетах пізнього Середньовіччя. Всі вони орієнтувались на вичерпну освіченість, що фактично ставила освічену людину на межу знаного і незнаного, даючи широкі можливості для трансцендування-творчості. В Нові часи починається жорстке дозування змісту освіти з його помітними плюсами і багатьма непомітними мінусами. Щоб позбутися принаймні деяких з мінусів, варто посилити увагу вчених-освітян до близького і далекого історичного спадку, зокрема, до феномену перенадмірності освіти.

Третім концептуальним здобутком нашого наукового співтовариства я назвав би розпочату ще у 1989 році розробку нової стратегії трансформації змісту філософської освіти студентів і аспірантів. Ця стратегія виходить із принципів історичності, поліфонії і повноти. Згідно з першим принципом, основою філософської освіченості має бути історія філософії. Згідно з другим – освіченість має включати максимально повне, в ідеалі – перенадмірно повне багатоголосся філософських питань і відповідей на них. Згідно з третім принципом, студенти та аспіранти мають знати зміст усіх традиційних розділів філософії. У ході здійснення стратегічних завдань нами були розроблені принципово нові програми нормативних курсів з філософських дисциплін. Була підготовлена і затверджена Колегією МОН України 25 березня 1993 р. “Програма кандидатського іспиту з філософії” (В. П. Андрущенко, Г. І. Волинка та ін.). Здійснена підготовка і видання “Читанки з історії філософії” (у 6 книгах / За ред. Г. І. Волинка). У 1999 році нами був виданий перший в Україні великий підручник з історії філософії “Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика” (Г. І. Волинка, В. І. Гусев, І. В. Огородник, Ю. О. Федів). Завдяки своєму двадцятитисячному тиражеві підручник став доступним усім, хто вивчає філософію в Україні. Ю. О. Федів і Н. Г. Мозгова написали і у 2000 р. видали великий посібник “Історія української філософії” (наук. редактор Г. І. Волинка). Через два роки він був перевиданий за Державною програмою соціально значимих видань. У 2004 році за цією ж Держпрограмою вийшла прекрасно оформлена змістовна книга Н. Г. Мозгової “Київська духовна академія. 1819–1920. Філософський спадок” (наук. редактор Г. І. Волинка). У 2005 році Н. Г. Мозговою видана змістовна монографія “Логіко-гносеологічна проблематика в Київській духовно-академічній філософії ХІХ – початку ХХ ст.” Ми також підготували і у 2005 році видали підручник “Історія філософії в її зв’язку з освітою” (автори Г. І. Волинка, В. І. Гусев, Н. Г. Мозгова, І. В. Огородник, Ю. О. Федів). Два великі посібники з логіки (Н. Г. Мозгова) і “Філософські науки” (Г. І. Волинка, Н. Г. Мозгова, Ю. О. Федів). Всі вони втілюють принципи, сповідуванні школою.

По-четверте, хоча б побіжно назву декілька інших здобутків нашого наукового співтовариства.

Так, Н. Г. Мозгова довела, що логіко-гносеологічні пошуки професорів Київської духовної академії спричинювались європейськими революційними зрушеннями у галузі основ математики, математичної логіки та психології. І лише обумовлений специфікою закладу тісний зв’язок логіки з метафізикою загальмував розвиток логічної науки в Києві. Маю відзначити також досить вірогідний висновок про київські витoki такого масштабного феномену, як російський космізм та “філософія загальної справи”. Мною та Н. Г. Мозговою документально прослідкований ідейний і особистісний вплив випускника Київської духовної академії професора Й. Г. Міхневича на фундатора філософії всеєдності, російського космізму і теоретичної космонавтики М. Ф. Федорова, якого Й. Г. Міхневич навчав у Рішельєвському ліцеї.

Проведені мною, Ю. О. Федівим та Н. Г. Мозговою дослідження університету як соціокультурного феномену показали, що саме педагогічний вищий навчальний заклад в сучасних умовах втілює класичну складову вищої університетської освіти. Бо саме він є прямим спадкоємцем базового структурного підрозділу перших університетів – факультету *artes liberales*. Досліджуючи духовні впливи Київської академії на культуру зарубіжних країн, зокрема Грузії, ми разом з Н. Г. Мозговою і В. О. Дорошкевичем відкрили, що в кінці XIX століття в Тифліській семінарії працював випускник КДА Микола Булгаков. Як виявилось, це був рідний дядько відомого письменника Михайла Булгакова, про якого не знали навіть маститі московські булгаковознавці. До того ж навчав він не кого-небудь, а самого Ладо Кецохелі, пізніше – його однокашника по Горійському духовному училищу Й. Джугашвілі. Проаналізований нами конфлікт Миколи Булгакова з семінаристами дозволив по-новому висвітлити подальші стосунки Й. Сталіна з Михайлом Булгаковим.

Колишній аспірант кафедри, яким керували я і Н. Г. Мозгова, Б. К. Матюшко написав і захистив змістовну роботу про еволюцію поглядів українського позитивіста В. Лесе-вича, який, окрім усього іншого, прославився своєю тривалою полемікою з В. Соловйовим на сторінках російської періодики кінця XIX ст. Мій докторант професор кафедри І. Г. Нємчинов вперше проаналізував і представив у своїх публікаціях еволюцію “руської” ідеї. В докторській дисертації Т. І. Андру-щенко подано чи не найперший в епоху постмодерну аналіз феномену естетичного. В. О. Дорошкевич плідно працює над філософськими ідеями М. Волошина і О. Гріна.

Хотілося б сказати і про те, що саме нашій науковій спільноті (мені, Н. Г. Мозговій, О. О. Борисенко) ректор НПУ ім. М. П. Драгоманова доручив (Наказ № 365 від 17 листопада 2003 р.) провести поглиблене дослідження витоків і ґрунту університету. Я пишаюся, що ми змогли виконати завдання В. П. Андрущенка і довести, що відлік життя Національного педагогічного розпочинається з 4 грудня 1834 року. Хіба це не досягнення школи? Результати нашого дослідження публікувались, і про них знає наукова громадськість. Вкажу лише на мою велику статтю “Щодо витоків і ґрунту НПУ імені М. П. Драгоманова” (“Освіта”, №19, 14-21 квітня 2004 року). Прочитайте, Валентине Семеновичу, якщо ще не встигли. Вони увійшли також у підготовлену нами книгу “Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова: 1834-2004: Історія., Сьогодення. Перспективи” / Авт.: В. П. Андрущенко, Г. І. Волинка, Н. Г. Мозгова та ін. Перелік наших знахідок і здобутків можна було б продовжити, але я зупинюсь, оскільки Ви, Валентине Семеновичу, просили назвати не більше чотирьох. Не ображайтесь, якщо я зайняв Вашу увагу довше, ніж Ви розраховували.

ВИТОКИ І ВЧИТЕЛІ

(Із інтерв'ю проф. В. С. Крисаченка з Г. І. Волинкою).

– Розмаїття наукових спрямувань і цікаві знахідки Вашої, Григорію Івановичу, дослідницької спільноти справляють добре враження. Цікаво б дізнатися, хто вчив особисто Вас, звідки бере початок Ваша школа?

Всі ми, Валентине Семеновичу, з філософського факультету Київського університету. Усіх нас вчили майже одні і ті ж самі викладачі. Особисто мені викладали професори і доценти, які за штатним розписом працювали на відділенні філософії протягом 1971–1976 років, коли я був студентом. Шаную усіх і усім глибоко вдячний.

Першу лекцію, яку я почув в університеті, прочитав Д. Х. Острянин.

Другу – В. С. Дмитриченко, від якого я отримав свою першу п'ятірку.

Підозрюю, з легкої руки мудрого чоловіка і заядлого риболова

Володимира Савелійовича мені поталанило закінчити університет

з “червоним” дипломом. Начала “сократичної майєвтики” привив

В. О. Босенко, палкий прибічник матеріалістичної діалектики. В. Т. Павлов,

навпаки, закликав до точності, визначеності, математично-логічного

розрахунку. Розрадою душі на двох перших курсах була психологія,

яку читав В. А. Роменець. Запам'яталась також космогонія і космологія,

читана знаменитим С. К. Всехсвятським.

Центральними дисциплінами третього курсу були гносеологія (І. В. Бичко),

німецька класична філософія (М. О. Булатов і Ю. В. Кушаков), історія

марксистської філософії (Ю. К. Савельєв і П. О. Загороднюк),

філософські питання природознавства (П. С. Дишлевий), філософські

питання математики (О. І. Кедровський), критика сучасної буржуазної

філософії (І. В. Бичко).

Неабияку роль у моєму професійному становленні відіграла невеличка

студентська спільнота людей, широко зацікавлених у своєму професіоналізмі.

В ній були старшокурсники, зокрема, мій майбутній співавтор І. І. Гусев. До неї

входили також студенти на курс старші – В. П. Андрущенко, Л. І. Карнаухов,

В. М. Князєв, В. І. Ярошовець, Л. А. Чекаль. Разом зі мною в ній брали

участь і мої однокурсники – Є. К. Бистрицький і Б. О. Пара-хонський.

Тоді ми широко дружили, завзято сперечались, разом готувались

до іспитів і були членами студентського наукового товариства, опікуваного

В. О. Босенком.

Вже й не збагну, як трапилось, що десь з весни 1973 р. ми втрьох стали

ледь не повноправними членами відділу логіки і методології наукових

досліджень Інституту філософії АН України. Здається, завдячуючи К. К. Жолю,

науковому співробітнику відділу, з яким до того познайомився

Є. К. Бистрицький. Завідував відділом М. В. Попович, працював у відділі

С. Б. Кримський. Вони були молодими, веселими, надзвичайно цікавими

для нас і, як пізніше виявилось, для філософської братії країн СРСР.

Ми широко пишалися ними.

На четвертому курсі нашу трійцю однокурсників заманив до свого

семінару декан філософського факультету П. С. Дишлевий, бувший

заступник директора Інституту філософії. Завдяки йому, нам прийшлося

ґрунтовно оволодіти історією природознавства, філософськими

питаннями природничих наук. Завдяки Петрові Сидоровичу, мені –

спочатку студентові, згодом – його аспірантові, пощастило неодноразово

виступати на справжніх міжнародних наукових симпозиумах з філософії

науки в Дубні, Обнінську, Москві, Казані і, зрозуміло, Києві.

З випускними курсами прийшла спеціалізація. А з нею – череда цікавих спецкурсів. В. І. Шинкарук блискуче прочитав великий спецкурс по історичній еволюції предмета філософії. М. В. Попович, викладацька манера якого і сьогодні є для мене безмежно симпатичною, дав нам низку по-справжньому езотеричних лекцій з історії логіки і методології наукового пізнання. Глибокими і цікавими були роздуми М. Ф. Тарасенка, В. Г. Табачковського, О. І. Яценка, В. П. Іванова, М. В. Ду-ченка, А. Т. Нелепа, І. Ф. Надольного.

Київську філософську школу (філософський факультет плюс Інститут філософії) любили в Союзі. Любили та поважали і тих, кого я маю честь вважати своїми вчителями. Завдячуючи їм, нас, студентів і аспірантів, тепло приймали непересічні філософи інших республік. Так, разом з Б. О. Парахонським і Є. К. Бистрицьким ми мали тривалу бесіду з В. Ф. Асмусом на його дачі в Переделкіно, зустрічались і бесідували з Б. М. Кедровим, О. Ф. Лосевим, Ю. М. Лотманом, М. К. Мамар-дашвілі, Ф. Х. Кессіді та багатьма іншими визнаними мислителями. Незабутніми і, без сумніву, наслідковими були чисельні інтелектуальні контакти з такими природознавцями, як Бруно Понтекорво, І. Д. Блохінцев, В. А. Амбарцумян, О. І. Ахієзер.

ПЕРСПЕКТИВИ

(Із інтерв'ю проф. В. С. Крисаченка з Г. І. Волинкою).

– Григорію Івановичу, як заведено, насамкінець я маю запропонувати Вам викласти свої роздуми щодо подальших персональних змін у складі Вашої наукової спільноти, щодо новацій у галузі її проблематики та методології, щодо планованих видань. Що ви можете сказати про перспективи Вашого шановного наукового співтовариства ?

Можна відповісти “уклончиво”, як це любить робити мій друг Л. Чекаль?
Тож відповідаю: побачимо...

ДОКТОРИ ТА КАНДИДАТИ НАУК, ПІДГОТОВЛЕНІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Г. І. ВОЛИНКИ

Доктори наук:

- Андрущенко Т. І. “Естетичне як соціокультурний феномен (філософсько-історичний аналіз)” (2008).
- Корнієнко В. О. “Політичний ідеал: проблеми еволюції та втілення в умовах сучасного суспільного розвитку” (2002);
- Мозгова Н. Г. “Київська духовно-ака-демічна філософія: аналіз логіко-гносеологічних тенденцій” (2006);
- + Швецова А. В. “Національний характер як предмет соціально-філософського аналізу” (1999)

Взагалі підготовлено 7, чи 9, але згадувати хочеться тільки названих вище.

□□ **Кандидати наук.**

□ Їх було півтора, чи два десятки. Згадуються□□□□□ 7 - 10. Вірю, кращі ще попереду.

Свою власну дисертацію буде готувати Василь Васильович Сштрауз. Правда, кандидатську він не хоче, хоче відразу докторську. Думаю, у нього вийде, не у таких виходило... Просить боцман і за□ денну аспірантуру сови Мінерви та нічну для дятла-стукача. Але покищо Інна Олександрівна каже, що у цьому році немає бюджетних місць.

□